

ге па све до своје смрти, посветио Израелу и борби за мир и независност и да је био спреман, како је говорећи о њему приметио Бил Клинтон – да се бори, да побеђује и губи, чак и сопствени живот.

Давор СТИПИЋ

Ksenija Vidmar Horvat. *Imaginarna majka, Rod i nacionalizam u kulturi 20. stoleća*, sa slovenačkog prevela Anita-Peti Stantić. Zagreb, 2017, 245.

Књига Ксеније Видмар Хорват *Имагинарна мајка, Род и национализам у култури 20. столећа* (оригинално издање: Ksenija Vidmar Horvat, *Zamišljena mati, spol in nacionalizem v kulturi 20. stoletja*. (Sandorf, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2013)) првенствено је културолошка студија рода, фокусирана на слику мајке у 20. веку и репрезентације мајчинства у транснационалном контексту. Социолошкиња културе која своја знања и методологију смешта у историјски контекст, комбинујући социолошку и историјско-компаративну методу, гради изванредну студију мајки и начина на које су представљане у култури 20. века. Сlike мајки смењују се кроз време, а колективне представе мајчинства имају своје упориште у различитости друштвено пожељних оквира социјалистичког и постсоцијалистичког времена, и у различитим друштвеним устројствима. Анализа је усмерена на медијске репрезентације мајке под окриљем послератног социјализма у Словенији, послератног америчког капитализма и словеначке транзиције. Представе мајчинства и парадигматичне слике жене, уписивање друштвених вредности у лик мајке, однос између јавне и приватне сфере живота жене, односно мајчинства и породице те професије, сведоче о начинима на које је у различитим временима друштвено дефинисан мајчински лик. Својим анализама Ксенија Видмар Хорват повезује лик мајке и представе мајчинства са националним политикама, питањима репродукције нације и осветљава везе између рода и национализма.

Монографија *Имагинарна мајка*, осим Увода – Мајчинство и замишљање нације (11–42) и закључних разматрања, има два дела и састоји се од осам поглавља. Први део, под називом Трансферзале мајчинства, чине четири поглавља: Партизанска мајка (45–67), Мама је јако уморна (69–99), Постсоцијалистичке мајке (101–120), Кћери постсоцијализма (121–134). Други део књиге, насловљен Родни национализам и национализам рода, образују поглавља: Словенка године (137–156), Сјећања на мајке (157–178),

Мама Јелка (179–193), Јованка (195–210). Закључак – Од националних до транснационалних мајки (211–219) прати сажетак, списак литературе, као и појмовни и именски регистар.

Истраживање јавних представа мајки почиње поглављем Партизанска мајка, посвећеним представљању мајчинства у контексту социјалистичке, послератне словеначке стварности. Основни извор на којем ауторка утемељује истраживање и заснива своју анализу је женски часопис који је у Словенији најдуже излазио, *Наша жена*.

У првој послератној деценији доминирала је слика жене раднице-ударнице која је у обнови друштва равноправна са мушкарцем у свим његовим сегментима. Упркос томе, лик мајке није бледео, напротив, улози мајке придаван је велики значај. Анализирајући послератне дискурсе и политике презентације мајчинства, за разумевање улога које су у социјализму намењене женама ауторка поцртава три кључна сегмента, која су била упуришта конституисања њеног друштвеног положаја: сфера професионалног рада, брака и породице, те однос према деци. Како је према марксистичкој парадигми жена, другарица радница посматрана као саставни део пролетаријата, уз инсистирање на њеној економској, политичкој и друштвеној равноправности са мушкарцима, сматрало се да нема других посебних права која би била „одвојена од права и захтјева радничке класе“. Уз етаблирање и подржавање мера које су женама олакшавале повезивање радних улога и мајчинства, јавног и приватног, у социјализму је доминирало схватање да се жене као друштвена група не разликују од мушкараца, наводи ауторка, што се упадљиво уочавало у односу према засебном политичком организовању жена.

Запошљавање жена, обављање плаћеног посла ван куће, централна је позиција једнакости раднице са мушкарцима. Социјалистичка држава је запосленим мајкама омогућавала плаћено породилско одсуство, али је доносила и друге мере социјалне политике ради растерећења запослених мајки. Мајчинство и брига за децу били су важан сегмент на којем се огледала слика нове жене у социјализму и на коме је дефинисан и креиран њен идентитет. Прва послератна издања *Наше жене* визуелну представу жена смештају у јавни простор. Слика Виде Томшич у партизанској униформи, са дететом у наручју, сведочи о стратегији представљања жене у медијима која истакнута револуционарку смешта у контекст мајчинства. Без текста који би објаснио да ли је дете на фотографији њено или не, симболички је уписан нови садржај „мајчинство није ствар приватне женскости, него је политички став, који жену симболички веже уз бригу за сву дјецу новог друштвеног поретка“ (53).

„Партизанска мајка“ је конструкт који је означавао и симболички обележавао жене које су, како је то писала *Наша жена*, мајчинску љубав и пожртвовање са своје деце пренеле на шири круг људи, партизане. Таква глобрификована слика значајно је утицала на обликовање свести о пожељним

улогама жене у социјализму, како на друштвено-политичкој тако и на идеолошкој равни. У фокусу је било преношење искуства и бриге са сопственог детета на младе нараштаје „и од виталног значаја за дефинирање политичке пројекције нове генерације“ (57).

Центрирање породице на децу, односно „владавина детета“, била је заједничка карактеристика и социјалистичког и капиталистичког послератног света. Сlike социјалистичког васпитања деце укључивале су дечаке и девојчице, услед неоптерећености социјалистичког субјекта родом, пише Ксенија Видмар Хорват. Упркос томе, у приказивањима пожељних обележја и наглашавања социјалистичких вредности које би требало да красе и одликују младе, фотографије дечака биле су чешће.

Продор и улазак жена у сфере рада, давао је снажан замах прогресу и реализовању сопствених вредности и потенцијала жене у социјализму, али истовремено је додатна оптерећеност свакодневним кућним пословима еманциповане жене препуштала „повјесној трауми коју је дјелила са свим другим женама које су у различитим повјесним раздобљима и у различитим друштвено-културним контекстима избориле приступ јавноме животу“. Улога мајке и брига за децу и породицу, наводи ауторка, припадале су „дјелокругу трауматизирања друштвене и субјективне афирмације жене у социјализму“ (67).

Анализа конструкције мајчинства у послератној Америци, у поглављу књиге Мама је јако уморна, започињење тумачењем представе мајчинства у женском часопису *Ladies' Home Journal*. У рубрици Како живи Америка, објављена је репортажа о свакодневици мајке, домаћице из америчког предрађа која је под теретом бројних обавеза и домаћичког рада до те мере била преморена да јој некада „без разлога лицем теку сузе“. Репортажу о америчкој породици под називом „Мама је јако уморна“, пратила је фотографија заспале мајке, која у крилу држи дете, као и поднаслов „Бјег од мајчинства“. Таква слика мајке била је у потпуности супротна идеалу америчке породице средњег слоја и жене домаћице, чији је друштвено препознат највећи домет и лично испуњење било мајчинство. Амерички идеал породице конструисан је и усмерен на породицу белог средњег сталежа, која живи у типским кућама приградског насеља, отац је запослен, а мајка домаћица преузима на себе бригу о деци и дому. Такав амерички идеал педесетих година био је праћен великим бројем венчања, ређим разводима и високим наталитетом.

Доминантни послератни дискурс у Америци је жену смештао у породицу и кућу, а мајчинство на пиједестал највећих женских вредности, на којем она превасходно утемељује идентитет. Упркос идеалу жене домаћице, међутим, реалност је била другачија: 1952. запослено је било два милиона жена више него за време „кризног запошљавања жена“ током Другог светског рата. Статистика је такав идеал и даље урушавала. Године 1960. запослено је два пута више жена него двадесет година раније, 1940. Највише

радне снаге потицало је из средњег слоја и то су управо биле мајке и жене домаћице. У расправама око ових питања у фокусу нису биле мајке чија су деца одрасла, већ младе мајке, али и оне жене које су се зарад свог посла и каријере одрицале мајчинства. Како било, поједина истраживања су показивала да је већина испитаних жена, 51%, желела да ради ван своје куће.

Ауторка је у истраживање укључила и уреднички одговор на напетости које су се јављале код мајки домаћица, као што је била она у репортажи са почетка поглавља. Она уочава својеврсно савезништво између часописа и владајуће идеологије, које је остваривано на два начина. Часопис је креирао слику мајке, односно дорађивао стварне животне приче жена тако што их је доводио до нивоа који је „подржавао идеолошки модел сретне домаћице“ (87). Други пут био је истицање хероина на страницама часописа. У дубоко подељеном послератном америчком друштву, у којем је постојала расна сегрегација, наративи о афроамеричким и радничким мајкама, репортаже, фотографије, приче о њиховим, често потресним судбинама, коришћени су да се „умири и подреди“ бела мајка која је потицала из средњих слојева.

Анализе усмерене на послератну америчку културу Ксенија Видмар Хорват даље води кроз одељке Владавина детета и Символичко очинство. Наглашава да су америчке мајке оптуживане да су својим превише заштитничким ставом према деци и наметањем моћи очевима узроковале и подстицале слабости код дечака, те доводиле до кризе мушкости.

Поглавље које се односи на постсоцијалистичке мајке третира представу мајчинства у последњој деценији 20. века, односно у времену када је Словенија постала самостална држава. На страницама *Наше жене*, почетком тог периода, слика жене која је остварила професионалну каријеру, често предузетнице, доводи у други план лик мајке. Приче о запосленим женама које своје бројне професионалне обавезе успевају да споје са породицом граде пожељну слику. Док је ослобађање запослене жене разноврсног кућног рада било друштвено прихватљиво, а представа жене као домаћице нестајала, односно у „непромењеном облику“ постојала „још само у провинцији“ (105), то се свакако није могло рећи за децу и бригу о њима. Средином деведесетих, централно место заузима слика мајки које имају професионалне каријере. Индикативна су настојања *Наше жене* да портретима популарних жена, али из визуре улоге мајке, прикажу да мајчинство није било препрека њиховом успеху. У одељку Двосмислена анатомија савремене мајке, ауторка читаоцу скреће пажњу да су се новинарски и стручни дискурс у погледу мајчинства и каријере разликовали. Стручњаци, лекари, психолози, социјални радници на различите начине су поцртавали неопходност сталног присуства мајке, макар до дететове треће године живота. Стога је слика коју су стварали сачињена од делића који, наводи ауторка, више долазе из различитих него истих колажа.

Начини на који су прерађивана колективна сећања о женама у времену социјализма, те ревидирана значења одреднице „женског ослобађања“ приказани су у поглављу књиге под насловом Кћери постсоцијализма. Визуелне представе женског тела у оглашавању постсоцијалистичког доба, сагледаване су уз паралелу са временом социјализма. У словеначком друштву, као и у већини западноевропских друштава која су пролазила транзицију, историјска сећања уобличавана су уз отклон од социјалистичке прошлости и дистанцирање од социјалистичког система као нечег наметнутог споља.

У другом делу књиге, Родни национализам и национализам рода, сагледавање веза између нације и жене почиње анализом акције *Словенка године* у доба словеначке транзиције. Избор *Словенке године*, приредба коју је крајем осамдесетих покренуо часопис *Јана*, деведесетих се година из хотелског простора сели у Оперу, медији га, укључујући и телевизију, силовито промовишу, добија националну важност и значај, и постаје национални догађај. Међу изузетним Словенкама које су својим посебним врлинама и вредностима заслужиле да буду на списку имена која учествују у избору упростореном у храму културе, једна ће постати икона нације. Врлине награђених су најчешће биле везане за храброст и допринос на пољу политичког деловања. Тек на седмом избору *Словенке године* препознате вредности за нацију одсликаване су ван круга политичког. Преовладавање мајчинске слике кроз изборе жена чије се врлине посебно уочавају у домену бриге о другима, враћање је лика мајке у средиште националног симболичког простора.

У поглављу Сећање на мајке анализа је усмерена ка тражењу одговора на питање колико на колективно сећање о мајкама у социјализму, односно на социјалистичку прошлост, утичу глобални токови „медијског производа“ који у свом центру има ослобођену жену. У истраживање је уведен постфеминистички лик Али Мекбил (*Allu McBeal*) из истоимене серије, односно *Растресене Али*, као и конструкција „женствености“ и слика нове ослобођене жене у њој.

Простор посвећен пропитивању представе мајки из групације етничких мањина у времену словеначке транзиције уоквирен је причом о ромској мајци Јелки (Елки Стројан). Инспирирана догађајима у Амбрусу 2006. године и прогоном њене породице из села, те каснијим друштвеним одговором на та дешавања, анализа укључује медијску промоцију „мама Јелке“ и онога што је означавала и симболисала.

Студија о културним представама мајчинства завршава се поглављем у којем се прате судбине и приказују примери „сувладарица“ из прошлих времена. Централно место је посвећено расветљавању „јавне слике“ Јованке Броз, супруге неприкосновеног југословенског лидера Јосипа Броза Тита, која није имала своју децу, а чије се мајчинство посматра на нивоу политичког и симболичног. Сећања четири жене на Јованкин лик упо-

тпуњују анализу засновану на медијским записима и извештајима, а која је имала за циљ „осветљавање везе између родне и националне имагинације“ (195).

У закључним разматрањима повучена је паралела од националних до транснационалних мајки, промишљањем транснационалног мајчинства, слике жена на маргини, оних које крећу у емиграцију да би обављале послове везане за мајчинство у богатијим земљама Запада. Та женска миграција ствара нову радну снагу, која из сиромаштва азијских и афричких земаља долази у Европу. Такође, знатан је број жена које из источне Европе стиже у богатије западне земље, где ће радити као дадиље, кућне помоћнице... Транснационалне мајке своју децу остављају код куће, у домовини, да би се бринуле и бавиле туђом, а са својим породицама комуницирале преко скајпа, мобилног телефона. Са становишта властите деце, оне постају „виртуелне мајке“. У новој држави најчешће невидљиве, у домовини прекореване јер су оставиле децу, својим радом економски помажу породице које су само физички напустиле. Ксенија Видмар Хорват наглашава да на тај начин оне старом континенту помажу у репродукцији нације, односно доприносе разрешењу конфликта насталог растакањем социјалне државе и њених услуга крајем 20. и почетком 21. века.

Вишегодишња истраживања културе и рода Ксеније Видмар Хорват резултирала су студијом која је пред нама и њен су тематски оквир. Културолошка анализа, у којој средишње место заузимају слике мајке кроз време у транснационалном контексту, ову веома значајну књигу препоручује не само стручној него и широј читалачкој публици.

Вера ГУДАЦ ДОДИЋ

Boris Niclas-Tölle. *The Socialist Opposition in Nehruvian India 1947–1964*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2015, 257.

Као што је то био случај са многим колонијалним и постколонијалним нацијама, идеје национализма и социјализма биле су доминантни концепти код народноослободилачких покрета током 20. века. Осим идеје потпуног националног ослобођења, тежња за стварањем модерних и економски одрживих друштава, различитих од друштава колонијалних господара, била је једна од најдоминантнијих карактеристика таквих покрета и земаља које су предводили. Такав је случај био и са Индијом где се развијао врло разноврстан, интелектуално шарен и врло утицајан социјалистички покрет, о коме се данас веома мало зна, а који детаљно, чак пионирски,